

שאלה: השנה שערב פסח יחול בשבת, וכל הבית כבר מאורגן לפסח, אוכלים את סעודות השבת מקדירות של פסח, ועושים קידוש על חלות (או פיתות) באחד מפינות הבית או במרפסת וכדומה, ואח"כ הולכים לסלון לאכול את הסעודה. האם יש בכך חיסרון מצד "קידוש במקום סעודה"?

תשובה: הדין של "קידוש במקום סעודה" מחייב שהאדם יעשה את הקידוש במקום הסעודה, ולכן לכתחילה אין לו לאדם ללכת ליטול ידים במקום אחר, אלא צריך לקדש – ליטול ידים – ולאכול את כביצה (*) פת באותו מקום.

והנה ללכת מפינה לפינה באותו חדר – אין בכך חיסרון (אם היה דעתו מעיקרא כן), כמו"כ יש להתיר מחדר לחדר [וכפי שנתבאר בהרחב דבר], אבל מבית לבית זה חיסרון (ולא מועיל מה שמניח מקצת חברים), ולכן מי שמקדש בחצר או בחדר מדרגות וכדו', עליו גם ליטול ידים שם ולאכול שם את הפת.

(*) הגם שלגבי "קידוש במקום סעודה" סגי בכזית פת, מ"מ בער"פ שחל בשבת שלא מתכנן להמשיך לאכול עוד חמץ, יש לו לאכול כביצה כדי לצאת ידי חובת סעודת שבת בשופי, וכן שלא להסתבך עם ברכת "על נטילת ידים" למי שלא אוכל כביצה.

----- הרחב דבר -----

קידוש במקום סעודה

א] בסוגית הגמ' בפסחים (קא, א) אמרו: "ושמואל למה לי לקדושי בבי כנישתא, לאפוקי אורחים ידי חובתן דאכלו ושתו וגנו בבי כנישתא, ואזדא שמואל לטעמיה דאמר שמואל אין קידוש אלא במקום סעודה". והלכה פסוקה היא בשו"ע (רעג, א) ש"אין קידוש אלא במקום סעודה".

ונחלקו הראשונים אם זה דין דאורייתא או דרבנן – שיתכן שמדאורייתא יוצאים גם שלא במקום סעודה, והוא ברא"ש (שם פסחים י, ה) שכותב: "וה"ר יונה פירש דאינה ברכה לבטלה, דהא דאמרינן דאין קידוש אלא במקום סעודה היינו מדרבנן ואסמכוה רבנן אקראי "וקראת לשבת עונג", ועיקר הקידוש מן התורה הוא כדכתיב זכרהו על היין בכניסה". אך הרא"ש חולק וכותב: "והא דקאמר אין קידוש אלא במקום סעודה לא משמע כפירושו, דמשמע שאינו קידוש כלל כו". והביא הביה"ל (רעא, א ד"ה מיד) את ב' השיטות הללו. ויעו"ש חלק מהראשונים ס"ל שמדאורייתא יוצא ידי חובת קידוש גם בלי יין כלל וסגי לזה בהזכרת שבח בתפילה וכדו'.

שינוי מקום

ב] עוד מובא בגמ' בפסחים (קא, ב) "שינוי מקום צריך לברך" – והוא לגבי ברכת הנהנין שאם יברך ושינה מקומו צריך לברך שוב. ומבואר בגמ' שם שזה רק בדברים שאין טעונין ברכה במקומם אבל דברים שטעונים ברכה במקומן (דהיינו פת ומיני מזונות וי"א גם כל ז' המינים כמבואר בס' קעח) אין צריך ברכה בשינוי מקום.

ויש עוד תנאי שמבואר בסוגיא שם באם הניח מקצת חברים שאז שינוי מקום לא מזיק ברכה (עי' שו"ע ורמ"א קעח, ב).

הניח מקצת חברים לגבי קידוש במקום סעודה

ג] עתה נבוא לדון האם הכללים הנ"ל קיימים גם כלפי קידוש במקום סעודה, וראה במשנ"ב (רעג, כג) שדימה בין הענינים, ואלו דבריו: "עיין לעיל בסימן קע"ח ס"ב בהג"ה דלכתחלה לא יעקור ממקומו בלי ברכת המזון אך בדיעבד כשעקר א"צ לברך בהמ"ז מקודם אלא אחר גמר הסעודה".

הנה בשו"ת רבינו יוסף מסלוסק (סי' ז) הביא בשם מוהר"ח מוואלז'ין שכמו שלענין שינוי מקום בסעודה מועיל הניח מקצת חברים, ה"ה אם הניח מקצת חברים אין בכך חיסרון של קידוש במקום סעודה.

אך דעת מרן הגריש"א זצ"ל אינה כן, ולדעתו שמיעת הקידוש אינה נחשבת קביעות כמו של קביעות סעודה – ולכן אינו מועיל גם אם נשאר שם מקצת חברים. (אך בליל פסח אמירת ההגדה נחשב קביעות).

ויש לדון לחלק בין שני הדינים הללו, כי הנה יסוד הדין של "שינוי מקום" (* כותב הרמ"א (שם) שזה מצד "היסח הדעת", ובדברים הטעונים ברכה במקומן הרי זה "לקיבועא קמא הדר" (כמבואר בגמ' בפסחים שם) ופי' הרשב"ם כלומר על דעת סעודה הראשונה הוא אוכל עכשיו לסיים סעודתו. ואילו קידוש במקום סעודה הוא דין בעיקר הקידוש – שרק בכך יוצאין ידי חובת הקידוש – וכפי שפירש הרשב"ם (שם ד"ה אף ידי") ש"מסתמא על היין שבשעת סעודה הוקבע דחשיב".

וכ"ה בר"ן (שם) שכותב: "ואע"ג דלעיל גבי אין קדוש אלא במקום סעודה מסקינן דאפי' מפינה לפנה, ה"ט משום דקביעות בסעודה לא הוי אלא במקום סעודה ממש שאין דרך בני אדם לקבוע מקום סעודה בכל הבית כו". וכ"כ רבינו דוד (ד"ה אפי') שאין הקביעות תלוי בבית אלא במקום הסעודה".

מפינה לפינה

ד] ובשו"ע (רעג, א) כותב: "ובבית אחד מפנה לפנה חשוב מקום אחד, שאם קידש לאכול בפנה זו ונמלך לאכול בפנה אחרת, אפי' הוא טרקלין גדול, א"צ לחזור ולקדש". אך המשנ"ב (סק"ג) כותב: "ומ"מ לכתחלה טוב שלא לסור ממקום שקידש, דהא יש מחמירין גם במפנה לפנה, אם לא שהיתה דעתו בעת שקידש לאכול בפנה אחרת אז מסתברא דאין להחמיר בזה".

והמשנ"ב (שם ס"ק יב) מביא שני היתרים: [א] מה שי"א באם חזר למקומו. [ב] ובפרט כשזה לצרכי הסעודה כגון לשירותים או לנט"י.

לכן נמצא שבכל שבת יש להשתדל לכתחילה לא ללכת גם מפנה לפינה [וכפי שמציינים שבספר הצדיק ר' שלמה בלוך (עמ' קג) שכן נהג החפץ חיים, וכן נהג החזו"א]. – אבל אם היה דעתו מעיקרא מותר, וכן יש מקום להקל גם מחדר לחדר (באותו בית) אם היה דעתו לכך מעיקרא.

אך אם עושים קידוש במרפסת (שאינה מקורה) או בחדר מדרגות או בחצר – זה יותר גרוע מחדר לחדר וזה נידון כמו מבית לבית, והרי השו"ע (שם, א) כותב שי"א שאם קידש במקום אחד על דעת לאכול במקום אחר שפיר דמי והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד, כגון מחדר לחדר או מאיגרא לארעא – וממילא מבית לבית ודאי הוא חיסרון. ובכה"ג (ע"ד מרן הגריש"א זצ"ל) אין לסמוך על ההיתרים הנ"ל של המשנ"ב.

דברים העולים

ה] העולה:

א. יש להשתדל תמיד ליטול ידים באותו חדר שבו קידש, ולא לצאת לחדר אחר – ולא מועיל בזה מה שהניח מקצת חברים.

ב. ערב פסח שחל בשבת – שרבים עושים קידוש ואוכלים חמץ בחצר או במרפסת פתוחה או בחדר מדרגות וכדו', הרי זה נידון כמו מבית לבית, וחובה גם ליטול ידים שם.

ג. בשביל "קידוש במקום סעודה" די לאכול כזית (משנ"ב רעג, כא). אך בער"פ שחל בשבת שלא ממשיכים לאכול עוד חמץ יש לאכול כביצה, גם בכדי לצאת ידי חובת סעודת שבת בשופי, וכן לצורך ברכת על נט"י שלא ברור שניתן לברך למי שאוכל פחות מכביצה.

ד. לסמוך על שתיית כוס הקידוש שיחשב "קידוש במקום סעודה", כותב המשנ"ב (רעג, כה) בשם הרע"א והת"ש שמאחר שלכמה ראשונים אינו יוצא ידי קידוש במקום סעודה ע"י כוס יין על כן נראה שאין להקל בזה אלא במקום הדחק. ולכאורה ערב פסח שחל בשבת נחשב "מקום הדחק", אך יש לשים לב שזה פיתרון רק למקדש עצמו ששותה רביעית ולא לאלו שלא שותים. כמו כן יש לציין שע"ד מרן הגריש"א זצ"ל רק יין מועיל לזה ולא מיץ ענבים.